

Tlačová správa Slovenského centra dizajnu

Podujatie: Pocta príboru

**Študentská súťaž a výstava k päťdesiatinám príboru Brusel
Príbor Jána Čalovku**

Miesto: Satelit, výstavný a informačný bod SCD, Dobrovičova 3, Bratislava

Termín: 13. november – 31. december 2008

Vernisáž: 12. november 2008 o 18,00 (streda)

Slovenské centrum dizajnu pripravilo výstavu Pocta príboru, ktorá predstavuje výsledky dizajnerskej súťaže pre študentov stredných a vysokých škôl vyhlásenej k päťdesiatinám príboru Brusel. Príbor Brusel navrhol v roku 1958 dizajnér Ján Čalovka vo fabrike Sandrik, Hodruša-Hámre, a je to jediný slovenský výrobok, ktorý sa vyrába nepretržite už 50 rokov. Súťaž bola vyhlásená na pripomenutie si tohto unikátu a ocenenie autora dizajnu Jána Čalovku. SCD spolupracovalo pri organizovaní súťaže s firmou Berndorf Sandrik, nástupcom pôvodného výrobcu Sandrik a Súkromnou strednou umeleckou školou v Hodruši-Hámroch, ktorá sa hlási k tradícii niekdajšieho Sandriku a zručnosti jeho majstrov s pracovaním kovov.

O súťaži

Súťaž bola vypísaná v januári 2008 a zúčastnilo sa na nej 63 študentov z 9 stredných škôl s výučbou dizajnu a troch vysokých škôl.

Súťaž bola rozdelená do dvoch kategórií: A – Príbor ako súčasť stolovania a B - Voľné stvárnenie témy príbor.

Päť členná porota v zložení Ing. Štefan Janček – riaditeľ Berndorf Sandrik, Roman Ficek, dizajnér, Tono Bendis, dizajnér, Ľubica Pavlovičová – redaktorka Designum a Katarína Hubová, riaditeľka SCD, hodnotila osobitne práce stredoškolských študentov a zvlášť práce študentov vysokých škôl. Porota udelila šesť cien a štyri pochvaly. Najvyššie ocenenie získal Ján Michalisko, študent bratislavskej VŠVU, ateliér Kov a šperk. Porota ocenila jeho nápad dekorovať príbor odtlačkami prstov, ktoré boli povýšené na výtvarný prvok a dávajú príboru osobný charakter. Spojenie funkčného a estetického hľadiska dáva dobré možnosti využiť návrh pre sériovú výrobu. Cenou pre tento najlepší návrh je realizácia prototypu príboru vo firme Berndorf Sandrik v Hodruši-Hámroch za účasti autora, ktorá bude prebiehať koncom roka 2008.

O výstave

Výstava predstaví všetkých účastníkov súťaže. Časť študentov riešila príbor ako funkčný predmet so snahou o estetické ozvláštnenie. Väčšina týchto návrhov nie je v definitívnom materiáli vzhľadom na náročnosť technológie výroby. Výnimkou sú návrhy zo Súkromnej strednej umeleckej školy v Hodruši-Hámroch, ktorá vďaka úzkej spolupráci s firmou Berndorf Sandrik dostala možnosť realizovať svoje návrhy. Študenti riešili úlohu neformálne a kreatívne, s humorom a zveličením, pričom použili rôzne materiály a techniky.

Okrem výsledkov súťaže je na výstave pripravená aj kolekcia najlepších príborov a stolovacieho riadu dizajnéra Jána Čalovku z rokov 1958 – 1972, ktoré vznikli ako návrhy na sériovú výrobu pre Sandrik alebo ako unikátne originály. Vystavená kolekcia pozostáva z vyše 30 typov rôznych príborov a vyše 20 mís, nádob, kanvičiek a svietnikov. Kolekcia príborov je zapožičaná z osobného archívu dizajnéra a čiastočne z depozitu Slovenskej národnej galérie.

K výstave bol vydaný 40-stranový katalóg, kde sa predstavujú všetky zúčastnené návrhy, príbor Brusel a jeho autor Ján Čalovka. Grafické riešenie katalógu pripravila Zuzana Chmelová, autorom architektonického riešenia výstavy je Tomáš Tokarčík.

Povedali...

50. výročie príboru Brusel je príležitosť na oslavu a upozornenie na jeden z mála slovenských dizajnových produktov, ktorý sa vyrába nepretržite už polovicu storočia. Rozhodli sme sa, že usporiadame súťaž pre študentov vysokých a stredných umeleckých škôl. Nie náhodou sme sa orientovali práve na najmladšiu generáciu. Narážame na problém, že študenti umeleckých škôl si často myslia, že u nás nevznikli zaujímavé slovenské výrobky, že tu nič nebolo. Problém je skôr v tom, že nemajú ako a kde spoznať aj túto časť našej kultúrnej histórie. Súťaž aj výstava Pocta príboru je pre nás jednou z možností, ako na takéto predmety a ich tvorcov upozorniť a zároveň podporiť záujem študentov dizajnu o náročnú dizajnérsku tému príboru.

Katarína Hubová, riaditeľka SCD

Túto súťaž sme sa rozhodli podporiť, aby sme poskytli šance pre mladé talenty v oblasti dizajnu na Slovensku, ktoré nedostávajú v takej miere, ako by si zaslúžili. Tých najlepších by sme radi prezentovali budúci rok aj na výstave Ambiente vo Frankfute v našom stánku a poskytli tak možnosť vidieť niečo z tejto súťaže aj širšiemu publiku.

Ing. Štefan Janček

Keď som „päťdesiatosmičku“ navrhoval, myslel som si, že keď sa z neho predá 100 000 – 200 000 kusov, bude to úspech. Na začiatku to ale vyzeralo celkom inak. Do celej republiky sa objedalo len 500 kusov, to bol začiatkový šok, prvá facka. Nenapadlo ma, že to bude nakoniec viac ako 40 miliónov kusov. Výrobok robí úspešným jeho tvar, funkčnosť, ale aj trvácnosť materiálu. Ľudia sú nevyspytateľní, ale všimol som si, že úspech nemajú prešpekulované veci, ale tie najjednoduchšie.“

Ján Čalovka

Ján Čalovka a jeho Brusel

V nie dlhej histórii slovenského dizajnu 20. storočia má Ján Čalovka (1936) osobitné postavenie pre širokú škálu produktov, ktoré navrhol a ktoré sa sériovo vyrábali a používali. Jeho práca od konca 50. rokov minulého storočia pre rôzne firmy dala slovenskému dizajnu špecifické črty a profesionálnu kvalitu. Z jeho dielne pochádza aj jediný pôvodný produkt, ktorý bol na trhu nepretržite 50 rokov a desaťročia ovplyvňoval kultúru stolovania v slovenských domácnostiach a reštauráciách. Príbor Brusel prišiel na trh v roku 1958 a dostal meno po meste, kde sa v tom roku konala Svetová výstava Expo '58, ktorá sa stala symbolom otvorenia sa komunistického Československa Európe a svetu, aj keď za limitovaných a z dnešného pohľadu kuriózných podmienok. Československo zaujalo v Bruseli svet svojím umením a kultúrou – pavilón dostal ocenenie za riešenie – ale väčší význam mala táto účasť pre domáce prostredie. Bola osviežujúcim dúškom pre umelecký a kultúrny život. To bolo aj dôvodom, prečo svoj nový príbor nazval Ján Čalovka Brusel.

Príbor Brusel vznikol na pôde Sandriku, továrni s vynikajúcou a dlhodobou tradíciou výroby postriebeného a alpakového stolovacieho riadu. Koncom 50. rokov továreň vyrábala servírovacie náčinie, hrnce a misky, čiastočne podľa tradičných vzorov a čiastočne upravované. Ján Čalovka v roku 1958 ako zamestnanec továrne už dva roky poznával materiály a technológie výroby kovového riadu. Štátnu objednávku na príbor riešil vytvorením celkom nového návrhu, v ktorom využil svoje dovtedajšie skúsenosti. Výroba príboru sa začala bez problémov, ale prvé hodnotenia nákupcov, vtedy „sortimentárov“, ktorí zásobovali obchody v celej republike, boli nepriaznivé – príbor bol podľa nich „neestetický“, príliš „moderný“ a odmietali ho.

Prvá strojárenská výstava v Brne, kde sa príbor predstavil verejnosti, však rozhodla inak. Príbor sa ľuďom páčil, a to sa prejavilo vysokým počtom objednávok. Výroba sa naplno rozbehla. Príbor sa dočkal niekoľkých variantov a vyrábala sa aj vo verzii pre deti. Napriek tomu, že sa počas nasledujúcich desaťročí menil vkus ľudí a životný štýl, technické zázemie výroby a napokon spoločenské zmeny v 90. rokoch radikálne zmenili situáciu podniku a značky Sandrik, dodnes príbor nájdeme v ponuke predajní. Uvádza sa, že z tohto príboru sa vyrobilo už 40 miliónov kusov.

Príbor Brusel, familiárne nazývaný „päťdesiatosmička“, je rozmermi „malý“ dizajn v porovnaní s veľkým priemyselnými celkami, ktoré Ján Čalovka v neskorších rokoch navrhol a realizoval. Stojí na začiatku jeho profesionálnej dráhy a nesie typické znaky jeho dizajnerskej práce postavenej na súhre výtvarnej, technickej a konštrukčnej zložky. Príbor – tento intímny predmet pre človeka poľudšťuje dobu, ktorá nás kvôli politickým okolnostiam ťaží, ale aj napriek tomu je súčasťou našej histórie.

Adriena Pekárová

Ján Čalovka (1936, Drženice, okr. Levice)

1951 – 1952 učňovské roky v továrni Sandrik Dolné Hámre

1952 – 1956 štúdium na SŠUP v Bratislave (prof. J. Chovan, V. Vilhan, F. Moravčík)

1956 – 1966 pracuje ako dizajnér v podniku Sandrik Dolné Hámre

1973 – 1978 pracuje ako dizajnér v Inštitúte priemyselného designu v Bratislave

1956 – 1997 pracuje pre rôzne priemyselné podniky: Sandrik Hodruša-Hámre, Kovosmalt Fiľakovo, Kveta Nová Baňa, OPP Dolné Hámre, Vagónka Poprad, Strojárne Piesok, Elitex Nitra, Závody 29. augusta Partizánske, URKOP Partizánske, Exunaco Pukanec, Slovenské lodenice Komárno, ZTS Vyhne, Východoslovenské strojárne Košice,

1974 Cena CID Vynikajúci výrobok roka

1992 – 1995 pôsobí ako pedagóg na Strednom odbornom učilišti strojárskom v Hodruši-Hámroch

2005 Cena Ministra kultúry SR v rámci súťaže Národná cena za dizajn

Žije v Pukanci

Berndorf Sandrik

Berndorf Sandrik je pokračovateľom hodrušskej tradície výroby príborov, ktoré Sandrik v minulom storočí preslávili. Ak spomíname históriu, treba sa vrátiť viac ako sto rokov do minulosti, keď v roku 1844 založili v Berndorfe v Rakúsku druhú fabriku na výrobu predmetov zo striebra v Európe a o 51 rokov neskôr roku 1895 bola v Hodruši-Hámroch postavená na pozemku Jána Sandrika továreň Sandrik. Skoro po založení fabriky sa začalo s výrobou príborov a neskôr hotelového riadu, ktorý značku Sandrik preslávil po celej Európe. Za úspechom stojí vždy človek. Nositelia tradície, minulí aj súčasní, sa hlásia k významnej osobnosti Jána Peterku, ktorému Sandrik vdáči za skvelé úspechy predovšetkým po roku

1900. Získal Zlatú medailu na svetovej výstave v Paríži a neskôr ako riaditeľ fabriky začal s výrobou príboru z alpaky. Príbor zo Sandriku sa tak dostal hádam do každej domácnosti na Slovensku. Na konci 50. rokov sa fabrika spojila s menom dizajnéra Jána Čalovku. Ako zamestnanec firmy mal možnosť navrhovať stolovacie prvky a skvelé príbory, ktoré sú prínosom slovenský dizajn, ale aj históriu Sandriku.

Spoločensko-politické zmeny po roku 1989 priniesli pre mnohé existujúce podniky neprekonateľné problémy. Vedenie Sandriku sa rozhodlo v roku 1991 odpredať časť svojej výroby. V hodrušskej doline však výroba príborov zostala, ale pod značkou Berndorf Sandrik. Uzavrela sa tak história dvoch konkurenčných vyše storočných značiek na výrobu príborov.

V súčasnosti má Berndorf Sandrik vo svojom sortimente asi 30 druhov antikorových príborov od moderných až po tradičné strieborné, ktoré zdobia domácnosti rôznych významných osobností. Okrem príboru pod názvom Premiér, ktorý sa vyrába nepretržite už 120 rokov, je stálicou v sortimente firmy Berndorf Sandrik príbor Brusel z roku 1958 od Jána Čalovku.

Katarína Hubová